

Lunds universitet

Denise Padron Benitez

Litteraturvetenskapliga institutionen

LIVK10

Handledare Jenny Westerström

2010-01-14

Individen och omgivningen

i Tove Janssons *Resa med lätt bagage*

1.1 Inledning och presentation av uppsatsens syfte och frågeställningar	s.2
1.2 Uppsatsens metod, disposition och perspektiv	s.2
1.3 Tidigare forskning om Tove Jansson och <i>Resa med lätt bagage</i>	s.4
1.4 Presentation av bokens bakgrund och de uteslutna novellerna	s.6
2. Analys av <i>Resa med lätt bagage</i>	s.8
2.1 De som är på resande fot.....	s.8
2.1.1 "Resa med lätt bagage"	s.8
2.1.2 "Främmande stad"	s.9
2.1.3 Sammanfattning av de som är på resande fot	s.11
2.2 Den otrevliga omvärlden.....	s.11
2.2.1 "Kvinnan med lånade minnen"	s.11
2.2.2 "Sommarbarnet"	s.14
2.2.3 Hur den otrevliga omvärlden hanteras	s.16
2.3 De som längtar	s.17
2.3.1 "Korrenspondens"	s.17
2.3.2 "Åttiårsdag"	s.19
2.3.3 Sammanfattning av de som längtar	s.22
3. Avslutande sammanfattning och slutsats	s.23
Litteraturlista.....	s.26

1.1 Inledning och presentation av uppsatsens syfte och frågeställningar

På baksidan av *Resa med lätt bagage*(1987) står det att: ”[å]tskilliga av berättelserna i Tove Janssons nya bok handlar om människor på resa eller människor som placeras i ny omgivning och nya förhållanden”.¹ Miljöombytet fungerar som en tunn röd tråd genom novellsamlingen, som visar upp många olika sätt att förhålla sig till den nya miljön. Några av karaktärerna söker sig till nya miljöer medan andra mer eller mindre blir placerade där mot sin vilja. Mitt syfte med den här uppsatsen är att undersöka om det finns någonting gemensamt i karaktärernas sätt att förhålla sig till sin nya omgivning. Jag vill ta reda på om det finns något genomgående i hur de påverkas och hanterar de nya förhållandena. I ordet omgivning räknar jag både in novellens rum och de andra karaktärerna.

För att ta reda på det kommer jag att ställa följande frågor till texterna: Vad för miljöombyte sker i novellen? Hur påverkar omgivningen individen? Hur hanterar individen den nya miljön? Till sist kommer jag i den avslutande sammanfattningen att undersöka om det finns något gemensamt i förhållandet mellan människa och omgivning.

1.2 Uppsatsens metod, disposition och perspektiv

För att undersöka om det finns någonting gemensamt i relationen mellan individen och dess omgivning kommer jag att göra en komparativ studie av novellernas sätt att förhålla sig till omvärlden. Jag vill följa den röda tråden och undersöka vad det finns för likheter och skillnader mellan de olika novellernas sätt att förhålla sig till sin nya omgivning. För att kunna göra det ska jag först göra textanalyser av novellerna. För att undvika upprepning har jag gett uppsatsen en tematisk uppställning istället för kronologisk. Efter som det är en komparativ studie har jag valt att parat ihop novellerna två och två efter vad de har för grundläggande förhållande till omvärlden. Det har varit min avsikt att göra kategorierna väldigt breda för att täcka in alla olika förhållningssätt som novellerna ger exempel på. Kategoriseringen är inte på något sätt absolut, många av novellerna platsar i två eller alla tre kategorier. Jag har valt att döpa dem till: ”De på resande fot”, ”Den otrevliga omvärlden” och ”De som längtar”. I slutet av varje underrubrik ska jag göra en

¹ Tove Jansson, *Resa med lätt bagage*(1987), Bonniers förlag: Stockholm 1987.

sammanfattning och en kortare jämförelse där jag kommer att redogöra för vad det finns för olikheter och likheter i novellernas sätt att förhålla sig till omgivningen.

Av utrymmesskäl kommer jag bara att ta upp sex av tolv noveller. Jag har uteslutit de som efter ett par genomläsningar gav minst idéer och försökt att välja de som är mest talande för de olika förhållningssätten mellan individ och omgivning.

Till sist kommer jag i den avslutande sammanfattningen redogöra för om det finns något eller några gemensamma sätt för individerna att förhålla sig till omvärlden.

Eftersom jag både är intresserad av att undersöka hur omgivningen påverkar individen och hur individen hanterar den ska jag ägna mig åt både symboltolkning och ta hjälp av psykoanalysens teori om jagets försvarsmekanismer.

Att använda sig av psykoanalys är lite problematiskt eftersom de psykoanalytiska teorierna och texterna är tänkta att appliceras på människor och mänskliga psyken och inte fiktion. Till min hjälp att förstå psykoanalytisk litteraturteori har jag *Litteratur och psykoanalys* (1986).² Den boken kommer inte att användas i uppsatsen utan har mest hjälpt mig i min förförståelse för hur psykoanalysen kan appliceras på litteraturen. I undersökningen kommer jag att utgå ifrån Anna Freuds bok *Jaget och dess försvarsmekanismer* (1983) för att hitta belägg till karaktärernas sätt att hantera och reagera på sin omgivning.³ Försvarsmekanismer är ett centralbegrepp inom psykoanalysen och är ett samlingsnamn över psykets försvar mot yttre och inre hot.⁴ Därför kan det vara intressant att kartlägga vad för olika försvarsmekanismer som används. I mina analyser kommer jag att utgå ifrån vad som står i novellerna och sedan med hjälp av Anna Freud försöka hitta djupare anledningar till varför de reagerar som de gör.

En stor del av psykoanalytisk litteraturforskning ägnar sig åt att kartlägga arketyper eller arketypiska manifestationer. I den här uppsatsen kommer jag bara att ta upp skuggarketyper i analyserna av "Sommarbarnet" och "Kvinnan med lånade minnen" som analyseras under rubriken "Den otrevliga omvärlden". Jag kommer att utgå ifrån Marie-

² *Litteratur och psykoanalys* (1986), red. Lars Nylander, Nordstedts förlag: Stockholm 1986

³ Anna Freud, *Jaget och dess försvarsmekanismer* (1969) övers. Gösta Harding, Natur och kultur: Stockholm 1994

⁴ Freud, 1994, s.17

Louise von Franz bok *Skuggan och det onda i sagan*(1994).⁵ Skuggan skulle jag lika gärna kunna kalla för novellens antagonist men jag tycker att det blir en djupare tolkning av karaktärerna i och med att skuggan finns både på det personliga och på det kollektiva planet.

Förutom dessa böcker kommer jag att använda mig av C.JCoopers lexikon *Symboler* (1990) för att ge en djupare innerbörd åt den miljö karaktärerna befinner sig i.⁶

1.3 Tidigare forskning om Tove Jansson och *Resa med lätt bagage*

Den tidigare forskningen om Tove Jansson handlar för det mesta om muminböckerna och en väldigt liten del åt Janssons senare litteratur. Brytpunkten i Tove Janssons författarskap ligger ungefär runt 1970, då den sista muminboken *Sent i november* kom ut. Efter det lämnade Jansson muminvärlden och gick in i den fas som av många kallas Janssons ”senare litteratur” eller ”vuxenlitteraturen”. Gränsen är väldigt flytande då Jansson gett ut *Bildhuggarens dotter* redan 1968, som en föraning om vart författarskapet var på väg. Den är väldigt lik de senare muminböckerna i språk och upplägg men den handlar om människor. I novellsamlingen *Lyssnerskan* (1971) sker en förändring då språket blir kallare och berättelserna mörkare.⁷

Jag har lagt märke till att en stor del av forskningen om Tove Jansson ägnar sig åt biografisk forskning. Att hitta paralleller mellan Janssons litteratur och hennes liv verkar vara väldigt tacksamt, speciellt när det kommer till muminforskningen. En tungviktare inom Tove Janssonforskningen är litteraturprofessorn Boel Westin som har författat två verk om Tove Jansson. Dessa behandlas, av vad jag har förstått av mitt läsande av sekundärlitteratur, som standardverk då Westin är den enda forskaren som haft tillgång till hela Janssons arkiv. Den första boken är Westins doktorsavhandling *Familjen i dalen – Tove Janssons muminvärd* (1988). Som namnet antyder tar avhandlingen mest upp muminfamiljen och är därför inte så intressant för den här uppsatsen. Det är däremot

⁵ Marie-Louise von Franz, *Skuggan och det onda i sagan*(1985), Stockholm 1994

⁶ C. J Cooper, *Symboler en uppslagsbok*(1978), övers. M. Ekelöf, I. Lindblom Helsingborg 1990

⁷ Westin, 2007, s.446

Westins tegelstenstjocka biografi *Tove Jansson – Ord, bild, liv* ifrån 2007 där Westin bland annat tar upp *Resa med lätt bagage*. Allra mest nämns novellen ”Korrespondens” i samband med Janssons brevskrivande. Novellen är, skriver Westin, är ”ett avtryck av den janssonska korrespondensverkligheten”.⁸ Jansson fick otroligt mycket beundrabrev och svarade principfast på alla brev hela livet. Westin har även skrivit en artikel med samma tema i minnesboken *Resa med Tove* (2003).⁹

Det är min avsikt att använda biografiska uppgifter från Westins biografi om Tove Janssons liv med en viss försiktighet och endast där jag tycker att uppgifterna leder till en djupare tolkning av novellerna. Eftersom jag har valt att ta hjälp av psykoanalysen i mina textanalyser tycker jag att det är värt att nämna att Jansson själv gick i psykoanalys några år i början på sextiotalet. Dessutom skriver Westin att Jansson hade en del psykoanalytisk litteratur i sin bokhylla. Speciellt intresserad var hon av amerikanska psykoanalytikern Karen Horney, särskilt hennes bok *Att förverkliga sig själv* från 1951. Westin sammanfattar bokens grundidé med att den tar upp konflikten mellan jagets idealbild och verklighetens jag och att den konflikten förhindrar självförverkligandet. Westin skriver att Horneyns verk blev som en ”uppenbarelse av det egna skrivandet” för Jansson.¹⁰ Ett exempel på hur självförverkligandet tas upp i Janssons författarskap det osynliga barnet Ninni i novellen ”Det osynliga barnet” ur boken med samma namn. Westin menar att i och med *Det osynliga barnet* (1962) sker det en utveckling av karaktärerna. Då får karaktärerna ett större psykologiskt djup och blir mer individer.¹¹ Tidigare befolkades mumindalen av typkaraktärer som till exempel hemuler, filifjonkor och knytt där arten är ett täcknamn för vanliga mänskliga beteendemönster. Till exempel är en filifjonka en pedant, en hemul är en ”vän av ordning” och så vidare, men i och med *Det osynliga barnet* får det ett psykologiskt djup och blir mer och mer mänskliga. Utforskandet utvecklas sedan när Jansson senare börjar skriva om människor.

Tove Jansson gav ut sju novellsamlingar varav sex av dem kom ut efter 1970. Jag har jag lagt märke till att de flesta forskare koncentrerar sig på noveller ur *Lyssnerskan*

⁸ Westin, 2007, s. 510

⁹ Boel Westin, ””Dear Jansson san” mellan flaskpost och meddelande” *Resa med Tove* (2002), Schilds förlag: Esbo 2003

¹⁰ Westin, 2007, s.365

¹¹ Westin, 2007, s.365 f.

(1971), *Dockskåpet och andra berättelser* (1978) eller *Rent spel* (1989). Dock har jag hittat två böcker som fördjupar sig i *Resa med lätt bagage*. Det är Barbro K Gustafssons avhandling *Stenåker och ängsmark- erotiska motiv i och homosexuella skildringar i Tove Janssons senare litteratur* (1992) som tar upp precis det undertiteln berättar om. Att Gustafsson är filosofie och teologiekandidat och att avhandlingen och inte i första hand litteraturvetenskaplig bör nämnas. Tyvärr tar Gustafsson bara upp novellerna "Lustgården" och "Växthuset" som är noveller jag har valt att utesluta i den här uppsatsen.

Den andra boken som behandlar noveller från *Resa med lätt bagage* är Birgit Antonssons bok *Det slutna och det öppna rummet – Om Tove Janssons senare författarskap* (1999).¹² Med begreppen slutet respektive öppet rum syftar Antonsson på hur temat fångenskap kontra frihet behandlas i Janssons senare litteratur. Hur antingen karaktärerna stänger in sig och flyr in i det egna jaget eller hur de tar steget ut i friheten och den personliga utvecklingen.¹³ I viss mån behandlar boken den här uppsatsens syfte, hur omvärlden påverkar individen, men ur ett mycket bredare perspektiv då Antonssons tar upp hela Tove Janssons senare litterära produktion.

1.4 Presentation av bokens bakgrund och de uteslutna novellerna

Resa med lätt bagage består av tolv noveller, men av utrymmesskäl har jag varit tvungen att utelämna sex stycken. De handlar, precis som de novellerna jag kommer att analysera, om individer som hamnar i nya situationer. Flera av dem hade passat in under de kategorier som jag har valt att ge den här uppsatsen. Tillexempel har novellen "Shopping" i likhet med "Sommarbarnet" en mörk undergångsstämning. Ett ungt par är bland de sista överlevande i en stad och hotet är precis som i "Sommarbarnet" är av yttre, okänd art. "Sommarbarnet" har även likheter med novellerna "Skogen" och "Gymnastiklärarens död" då det i novellerna finns en motsättning mellan den konstlade och den naturliga miljön.

I "Måsarna" åker ett ungt par ut på flickans pappas ö, där den unge mannen blir obekvämt i den okända miljön. Mannens sätt att hantera miljöombytet påminner mycket om hur Jonne i "Åttiårsdag" reagerar till en början. Novellen "Växthuset" har likheter med "Åttiårsdag" då den också till stor del handlar om lust, skapande och idéer. I novellen

¹² Birgit Antonsson, *Det öppna och det slutna rummet*(1999), Carlsson bokförlag: Stockholm 1999

¹³ Antonsson, 1999, s.9-ff.

drömmer en äldre herre om att vada ner i växthusets näckrosdamm men hans dagdrömmande tillvaro störs av en annan äldre herre som bara lever för förnuftet och idéerna.

I kategorin ”De på resande fot” hade novellen ”Lustgården” passat in då den handlar om en kvinna som besöker en semesterort i Spanien. Där får hon, i egenskap av utomstående, hjälpa till att lösa en konflikt mellan det ytliga och det djupa livet.

Novellernas teman och motiv går in i varandra och de har mycket gemensamt. När jag valde ut vilka noveller som jag ska undersöka i den här uppsatsen var det två faktorer som var avgörande. För det första vill jag ta upp noveller som är talande för bokens helhet. Jag vill visa upp de noveller som jag tycker tar upp element som är genomgående i boken. Eftersom detta är en komparativ studie var det väldigt viktigt att välja ut noveller som visar upp olika sätt att förhålla sig till en gemensam utgångspunkt. Att visa upp två olika sätt att förhålla sig till resans idé, till yttre hot och två olika sätt att längta på

Resa med lätt bagage gavs ut 1987 men Tove Janssons livskamrat Tuulikki Pietälä vittnar om att Jansson arbetade med novellerna långt tidigare. I kapitlet ”Resa med Tove” ur minnesboken *Resa med Tove* (2003) berättar Pietälä att Jansson under en Parisvistelse vintern 1975 skrev på noveller som ingår i *Resa med lätt bagage*.¹⁴ Dessutom är flera av novellerna är omarbetade texter som tidigare var dramatexter avsedda för tv eller radioteater. Westin skriver att ”omarbetningen av dramatexterna var en väg ut ur ett arbetsmässigt dilemma”.¹⁵ Novellerna skrevs alltså inte under en pressad tidsperiod utan växte fram under en längre tid utan en deadline ifrån förlaget.¹⁶ Novellerna håller istället ihop med motivet miljöombyte. Några med en känsla av bortkommenhet och andra med en längtan efter att resa långt bort.

2. Analys av *Resa med lätt bagage*

¹⁴ Tuulikki Pietälä, ”Resa med Tove” ur *Resa med Tove*(2002), Schildts förlag: Esbo 2003, s.252

¹⁵ Westin, 2007, s.481

¹⁶ Brev från Tove Jansson till Åke Runnqvist 18/5 1985, citerad i Westin, 2007, s.487

2.1 De som är på resande fot

2.1.1 ”Resa med lätt bagage”

I ”Resa med lätt bagage” sker ett aktivt miljöombyte då huvudkaraktären söker sig till en ny miljö. Novellen utspelar sig på en färja på väg mot London, som är en resa som huvudkaraktären förberett mycket noga, nästan självmordsliknande. I baren på båten filosoferar han över Resans Idé som ”att vara på väg, obunden, utan ansvar för det man har lämnat bakom sig, [...] Bara en stor frid”.¹⁷ Birgit Antonsson skriver i *Det slutna och det öppna rummet* att båtar hos Tove Jansson är ”mestadels – men inte alltid – en symbol för frihet, glädje och uppbrott”.¹⁸ Mannen är glad och vill berätta om sin nya frihet för någon trots att syftet med den oändliga resan är att han inte ska behöva beblanda sig med andra människor. Detta leder till en inre splittring hos mannen, då det är svårt att helt sluta med det gamla beteendet. Läsaren får då och då antydningar om att mannen i sin gamla tillvaro har varit en passiv lyssnare åt omgivningen, en roll han inte har trivts med. Till en början är han fast besluten att hålla sig undan sina medresenärer, något som i praktiken är svårt. Han får infall till trevliga gester eller att inleda ett samtal men ”besinna[r] mig; jag var färdig med allt det där.”¹⁹ Han tränger undan sin gamla roll som lyssnare och det som egentligen faller sig naturligt för honom. När en man i baren säger sig vara lika intresserad av Resans Idé kan han inte hejda sig längre. Han intresserar sig för mannen i baren och det hela leder till att de dricker whisky tillsammans i den andre mannens hytt. Whisky, eller egentligen alla typer av alkohol, symboliserar motsatsernas förening.²⁰ Dessutom skriver C.J Cooper att alkohol verkar både ett nyskapande och ett nedbrytande.²¹ Detta märks i novellen i den splittring som sker i mannens inre. Han försöker att vara sitt ”nya jag” men i den nya mannen Alberts närvaro tvingas tillbaka till gamla vanor. För i hytten visar det sig att Albert mest vill prata om sig själv och huvudpersonen tvingas att lyssna. Mannens inre splittring tar fysiska former då båten gungar och huvudkaraktären får en förskräcklig

¹⁷ Jansson, 1987, s.73

¹⁸, Antonsson, 1999, s.35

¹⁹ Jansson, 1987, s.74

²⁰ Cooper, 1990, s.7

²¹ Cooper, 1990 s.7

huvudvärk. Han försöker bryta upp men den självömkande Albert låter honom inte gå, han börjar gråta. ”Jag blev desperat, jag sprang upp för att föreslå gudvetvad,[...] vadsomhelst men båtens rullning fick mig att tappa balansen.”²² I fallet fångas han upp av Albert som kramar om honom länge och väl. Sinnestämningen blir klaustrofobisk och efter det störtar huvudpersonen ut i korridoren.

Ett hav, synnerligen ett stormande sådant, symboliserar traditionellt kaos och formlöshet.²³ Scenen som utspelas i hytten blir som en liten sammanfattning över mannens tidigare tillvaro. Albert står som symbol för alla tidigare bekantskaper. Den klaustrofobiska känslan av att bli fast hos någon som bara vill prata om sig själv gör att huvudpersonen störtar ut i korridoren lika planlöst som hans resande. Ovädret förstärker huvudpersonens identitetssplittring och lösa tillvaro. Att detta sker på natten förstärker ytterligare det kaosartade, samtidigt som både havet och natten är förutsättningar för liv och pånyttfödelse. Whiskyns nedbrytande effekt på individen visar sig i hytten då den inre splittringen växer. Dock leder den till ett återskapande av en helhet, precis som natten föder dagen och havet är källan till allt liv. För när mannen till sist slutar att irra omkring på båten träffar han en gammal dam som är på väg till sin son i London. Hon vet inte riktigt var han bor och precis som huvudkaraktären tänker hon att ”[i] London blir allt annorlunda”, hon reser lika planlöst som huvudkaraktären själv.²⁴ När mannen genom damen får se sin egen situation utifrån förstår han omöjligheten i sitt resande. Ingenting kommer att bli annorlunda bara för att han reser till London, det går inte att lämna ett gammalt liv där hemma. Den gamla damen öppnar hans ögon och det sker en förändring, han blir ansvarskännande gentemot den gamla damen. Den tidigare splittringen återgår till en helhet och mannen engagerar sig i andra människor igen.

2.1.2 ”Främmande stad”

Huvudpersonen i ”Främmande stad” är, precis som i föregående novell, en äldre herre men med en helt annan inställning till resandet och Resandets Idé. Den äldre mannen är på väg till sitt barnbarn som har insisterat på ett besök. När ”Främmande stad” börjar befinner sig mannen på en flygplats där han har mellanlandat och ska övernatta eftersom ”[d]e

²² Jansson, 1987, s.82

²³ Cooper, 1990, s.135

²⁴ Jansson, 1987, s. 83

förklarade att den långa flygresan var ansträngande för mig”.²⁵ Tonen hos mannen är distanserad till den omständiga vänligheten som sonsonen och frun har planerat.

Han har precis stigit av planet när han kommer på att han har glömt sin hatt. På grund av bristande språkkunskaper tar det lång tid för mannen att bli förstådd, till slut tilldelas han en okänd människas kvarglömda hatt som är ”för liten och klämde”.²⁶ Detta blir väldigt symboliskt då hattar visar på socialtillhörighet och status. Att ta på sig någon annans hatt är att skyлта med någon annans status och i viss mån någon annans identitet för omvärlden. Att hatten beskrivs som för liten och klämmande förstärker att mannen inte är bekväm i den nya situationen med den nya yttre identiteten.

Besväret med hatten har tagit så lång till att flygplatsen stänger. Han har glömt hotellets namn och blir ensam kvar i mörkret. Flygplatser är en väldigt anonym miljö där ingen egentligen hör hemma. Att vara på resande fot är oftast positivt laddat i Janssons författarskap då det ofta är sammankopplat med frihet men i den här novellen är det annorlunda, här är det bristen på trygghet som är dominerande. Precis som i ”Resa med lätt bagage” förstärks den otrevliga känslan och osäkerheten av nattens mörker.

Den äldre herren nämner att han skrivit några böcker med temat ålderdomens förändringar. Detta är även ett centralt tema i novellen då mannen flera gånger upprepar att han har för vana att upprepa sig ”alltid med en känsla av skam. Ord som försvinner, som hattar, som ansikten och namn”.²⁷ Denna oro och förvirring är väldigt påtagligt då språket i novellen är väldigt osäkert. Novellen är berättad ur förstaperson med den gamle mannen som fokalisator och ständigt med osäkerhetsmarkörer i berättandet. Till exempel avslutas novellen med meningen: ”[s]om sagt, jag upprepar mig ofta, men den här händelsen har inte blivit berättad för någon. Tror jag.”²⁸ Resandet och den okända miljön har gjort den ständiga osäkerheten värre. Mannen är fast i en ond cirkel då flygplatsmiljön och det främmande språket gör honom förvirrad som i sin tur gör att han känner sig mer bortkommen. Situationen gör att mannen får svårt att minnas vilket gör honom nervös och ännu mer förvirrad.

²⁵ Jansson, 1987, s.49

²⁶ Jansson, 1987, s.52

²⁷ Jansson, 1987,s.51

²⁸ Jansson, 1987,s.56

2.1.3 Sammanfattning av de som är på resande fot

Som jag nämnde finns det i novellerna två olika inställningar till Resandets Ide. Redan i novellernas titlar finns antydningar till de olika inställningarna. Titeln ”Resa med lätt bagage” visar på ett okomplicerat förhållande till resandet. ”[V]äskan blev lika lätt som mitt lättsinniga hjärta”, berättar mannen och fantiserar om hur lätt och ledigt han kan resa till skillnad från alla nervösa människor med stora tunga väskor.²⁹ Att ha packat lite och bara det allra nödvändigaste är positivt laddat och anspelar på både den fysiska och den emotionella packningen. Syftet med resan är att vara fri från både det materiella och emotionella i livet. Helt annan inställning ger titeln ”Främmande stad”. Att befinna sig i en stad som är främmande ger negativa associationer om att vara vilse och bortkommen. Det är besvärligt istället för lättsinnigt och enkelt.

Ett återkommande tema i Janssons författarskap är förhållandet mellan äventyr och trygghet. Oftast finns det dragningar åt båda hållen, allra tydligast visas det i de tidiga muminböckerna där familjen lockas av äventyret men tillsist alltid återvänder hem till den trygga dalen. Äventyret bryter slentrianen men det finns alltid någonting skönt med att komma hem. I dessa två noveller håller sig huvudkaraktärerna på varsin ytterkant. I ”Främmande stad” är äventyret besvärligt och tryggheten är det som sätts högst men i ”Resa med lätt bagage” är otryggheten och obundenheten till omgivningen det som gör huvudpersonen fri. Den nya miljön gör plats åt en ny identitet. Dock är det inte riktigt så enkelt för mannen i ”Resa med lätt bagage” att göra sig fri från den gamla identiteten. Gemensamt är att den nya miljön ger männen en ny identitet men precis som förhållandet till Resans Ide är deras inställningar olika.

2.2 Den otrevliga omvärlden

2.2.1 ”Kvinnan med lånade minnen”

Novellens huvudperson Stella ska efter en längre utlandsvistelse med konstnärliga framgångar hälsa på sin gamla väninna Vanda. Vanda bor i Stellas gamla lägenhet, en plats som Stella har många glada minnen ifrån. Det som möter Stella är en instängd, kvav och varm lägenhet som är överfylld med möbler, inte alls som Stella minns den. Vanda lever

²⁹ Jansson, 1987, s. 71

instängd från alla yttre hot och lägenheten har säkerhetslås, hon läser inte dagstidningar och när Stella försöker släppa in frisk vårluft stänger hon fönstret.

En av de noveller ur *Resa med lätt bagage* som Antonsson tar upp i *Det slutna och det öppna rummet* är ”Kvinnan med lånande minnen” då novellen har både ett öppet och ett slutet rum. Antonsson menar att Vanda är i det slutna rummet och det förflutna och Stella representerar det öppna rummet, nuet och framtiden.

Vanda gör det förflutna osäkert för Stella då hon rättar Stellas minnen. Hon säger att det Stella tror att hon upplevde egentligen hände Vanda. Vanda konstaterar att det är ”[l]ustigt hur minnet kan bedra” och att det bara är att glömma.³⁰ Detta tillsammans med den kvava lägenheten gör att Stella börjar må dåligt. Vanda i sin tur är inte sen att påpeka att Stella ser sjuk ut, att hon röker för mycket och förmodligen sover dåligt också. Hon är inställsam och överbeskyddande samtidigt som hon vill trycka ned Stellas självkänsla. Avundsjuka över Stellas framgångar och att hon gav sig av för femton år sedan antyds vara bakomliggande. Vanda är den skuldbeläggande svartsjukan personifierad, kanske också ett uttryck för Stellas dåliga samvete över att hon gav sig av utan sina vänner. Vanda är det jungianen Marie-Louise von Franz benämner som skuggan i en berättelse i boken *Skuggan och det onda i sagan*. Definitionen av skuggan är flytande men det grundläggande i arketyper är att skuggan kommer av undertryckta och bortträngda drifter.³¹ Skuggan består dels av personligt och dels av kollektivt material. Alltså kan Vanda vara ett uttryck för Stellas skuld känslor över att ha gett sig av och omgivningens ogillande och avundsjuka över hennes framgångar och förändring. Von Franz skriver också att konfrontera och erkänna sin bortträngda skugga kräver stort mod och är svårt men samtidigt nödvändigt eftersom den annars verkar bakom ryggen, något Vanda i allra högsta grad har gjort.³² Stella har tappat kontakten med alla sina gamla vänner på grund av att Vanda inte vidarebefordrade Stellas nya adress, vilket i sin tur har stärkt den kollektiva skuggans bild av Stella som den som bara gav sig av utan att någonsin höra av sig.

När Stella under utlandsvistelsen har tänkt tillbaka på tiden i ateljén har hon bara kommit ihåg det glada och vackra. Vanda är som en konkretisering av hennes bortträngda minnen då hon säger: ”allt finns kvar, allt som har hänt och allt som har sagts finns kvar,

³⁰ Jansson, 1987, s. 62

³¹ von Franz, 1993, 12.-ff

³² von Franz, 1993, s. 13

det sitter i väggarna” då Stella på nytt försöker lämna det otrevliga i lägenheten bakom sig.³³

För Stella blir konfrontationen med det förflutna svår. Till en början försöker hon hävda sin rätt i det förflutna genom att säga emot Vandas korregeringar av minnet men till sist blir inflytandet från Vanda för stort. Den påtryckande värmen i lägenheten som förstärker Stellas obehagskänslor och Vandas prat ger henne huvudvärk. Efter ett tag smittar Vandas paranoida beteende för yttre hot smittar av sig på Stella som blir upprörd när den nyinstallerade hissen närmar sig ateljéns våningsplan. Hissen fungerar som en symbol för det moderna livet och nutiden gör Stella orolig, då det nutida närmar sig det plan som hennes förflutna är instängt på.

När Vanda tillsist pratar om Stella som “en av de där som det var synd om och som kom hit bara för att äta. [---] Sen försvann hon. Ingen visste vart och ingen brydde sig om det” ger Stella upp.³⁴ Det beskrivs som att en “stor sömn kom närmare, rummet försvann” då det nutida jaget är på väg att kapitulera inför skuggans påtryckningar och skuldbeläggande.³⁵ Vandas minnen antas vara de sanna. Allt Stella hör är Vandas mässande röst som börjar tala om ärlighet och om Stellas ungdomskärlek, “[j]ag sa åt honom vad jag tyckte, ärligt, jag sa, hon kväver dig, gör dig av med henne...”.³⁶ Vandas råa “ärlighet” i kombination av att hissen närmar sig ytterligare ett våningsplan blir för mycket för Stella. Hon bryter sig loss från Vandas grepp och stormar ut bestulen på minnen och sin lyckliga ungdom.

När Stella har rusat ut ifrån lägenheten möts hon av ”[e]n tät dimma hade kommit över staden, den första vårdimman. Det är bra; då vet man att isarna går, så småning om”.³⁷ Antonssons slutsats av novellen är att konflikten Stella lämnar bakom sig inte kommer att påverka Stella nämnvärt eftersom hon är nuet och framtiden.³⁸ Även om hon är berövad på sin ungdom kommer hon att kunna gå vidare till skillnad från den vinter och det stillastående som rådde i lägenheten och hos Vanda. Dock tycker inte jag att man kan

³³ Jansson, 1987, s.68

³⁴ Jansson, 1987, s.67

³⁵ Jansson, 1987, s.67

³⁶ Jansson, 1987, s. 68

³⁷ Jansson, 1987, s.69

³⁸ Antonsson, 1999,s.31

förneka varken Vandas eller det förflutnas existens i Stellas liv. När Stella rusar ner för trappan vänder hon sig om och konstaterar att lägenhetsdörren redan är stängd. Hon har inte löst konflikten med Vanda utan väljer att stänga in det igen för att istället blicka framåt mot våren.

2.2.2 ”Sommarbarnet”

Elis kommer som sommarbarn till familjen Fredriksson som bor på en ö i skärgården. Vistelsen har de godaste avsikter då familjen länge har funderat på att låta ett stadsbarn få spendera sommarlovet ute på den idylliska ön med frisk luft och sund mat. Det hela blir inte som familjen först hade tänkt sig. Elis är en märklig elvaåring; han är besatt av allt trasigt och ruttet som slängs och av omvärldens katastrofer. Han håller predikningar men ”ofta behövdes inte mer än att han tittade på dem dessa bekymrade kusligt fullvuxna ögon och man påmindes genast om alla sina försyndelser”.³⁹

För familjen som dittills levt ett bekvämt liv på ön, isolerade från den otrevliga omvärlden blir Elis predikningar om alla yttre hot väldigt påfrestande. Elis intar rollen som den medvetna stadsbon som kommer för att upplysa den naturnära familjen. Precis som Vanda i ”Kvinnan med lånade minnen” är Elis familjens skugga. Han är det överflödiga livets dåliga samvete personifierat på både det personliga och kollektiva planet. För familjen vet att de har ”en liten bortskämdhet; de gillade inte maten ifall den inte var pinfärsk”.⁴⁰ På grund av att Elis hela tiden upplyser familjen om hur det går till i Den Stora Världen förlorar föräldrarna sin auktoritet. Några gånger försöker de tala med en myndig ton till Elis men utan att lyckas. Elis blir därför den med mest makt över de andra i familjen.

För att hantera Elis och hans katastrofpredikningar utvecklar familjemedlemmarna olika försvarsmekanismer. Allra först märks detta på pappan i familjen. När han inser att han inte är auktoritär nog att rå på Elis börjar han rymma ut i båthuset istället för att röka pipa efter middagen. Han försvinner in i arbetet och förnekar problemet istället för att erkänna och göra någonting åt det. Lillasyster Mia blir gnällig och familjens yngsta son Oswald blir ”oerhört svartsjuk; Tom hade inte tid med honom längre [...] Oswald

³⁹ Jansson, 1987, s.33

⁴⁰ Jansson, 1987, s.35

utvecklade en mörkdande ironi: Ska du verkligen slå ihjäl den där torsken?”.⁴¹ Psykoanalytikern Anna Freud skriver att ironi och hån används som försvarsmekanismer då ångestfulla känslor dyker upp i personens affektiva (affekt är ”känslomässiga reaktioner som åtföljs av fysiska symptom och tankestörningar”).⁴²) och som sedan projiceras på omgivningen.⁴³

Det är storebrodern Tom som påverkas mest av Elis vistelse på ön. Eftersom de båda pojkarna är i ungefär samma ålder låter föräldrarna Tom agera barnvakt åt Elis. Tyvärr är inte Tom är inte så förtjust i Elis sällskap. Det påtvingade umgänget gör att han tappar lusten till det han förut tyckte var roligt. Elis söker sig till Tom med sina trasiga saker i hopp om att han ska kunna laga det för Tom är, tillskillnad från Elis, väldigt praktiskt lag.

I mitten av novellen sker ytterligare ett miljöombyte. En båtutflykt till små fyrskär planeras i samband med att Axel ska se över fyrarna i skärgården. Elis blir mycket uppspelt över utflykten ”han knackade ideligen på barometern för han var rädd för storm” och försäkras sig flera gånger om att han ska få komma till en riktigt liten ö.⁴⁴

När de kommer fram till den första lilla ön blir Elis överlycklig, han springer runt på det lilla skäret och vill inte följa med ut till de andra fyrskären. Som sällskap och barnvakt får Tom stanna på ön under tiden resten av sällskapet åker ut till de andra fyrarna. ”Vet du vad, sa Elis, han lät närmast andaktsfull. Den här ön är underbar. Den är så långt borta att ingenting farligt kan komma hit. Och vattnet är alldeles rent.”⁴⁵ Det visar sig att Elis tidigare beteende och besatthet är grundat i rädsla och ångest för omvärldens katastrofer. Elis har projicerat sin egen ångest över omvärlden på familjen och tvångsmässigt upprepat allting han själv inte kan hantera. På den lilla ön blir Elis fri.

Mycket av Janssons fiktion utspelas på öar, en miljö som Jansson själv hade ett mycket personligt förhållande till. Barndomens somrar spenderades i Pellinge skärgård och under vuxenlivet kämpade Jansson för att få sin egen ö, en önskan som blev sann 1965 då

⁴¹ Jansson, 1987, s.37

⁴² Daryl Sharp, *Jungiansk ordbok* (1991), CJP: Solna 1993, s.10

⁴³ Freud, 1994, s.40

⁴⁴ Jansson, 1987, s.38

⁴⁵ Jansson, 1987, s.40

stugan på Kolvharun stod färdig.⁴⁶ Som Westin konstaterar är öar ”platsen för äventyr, livsförnyelser och förvandlingar, ett område där man kan bygga liv och skapa en egen värld” i Janssons författarskap.⁴⁷ På den stora ön i ”Sommarbarnet” stör Elis familjens ”egen värld” med sina yttre hot men på den lilla ön känner han sig så trygg att han själv kan vara med i skapandet av en egen värld.

På ön springer Elis omkring så mycket att en ejderhona flyger upp ur boet. Ejdrar är en vanligt förekommande fågel i de berättelser som utspelar sig på öar hos Tove Jansson. Alltid nämnda med deras speciella beteende att om de blir skrämda under tiden då de ruvar så återvänder de aldrig till boet. Ofta i novellerna bidrar ejdrarna till skuld känslor för den mänskliga påverkan på ön, så är det också i ”Sommarbarnet”. Tom ser sin chans att ge Elis dåligt samvete och påpekar vad Elis beteende får för konsekvenser. Elis blir djupt ångerfylld och hans tidigare makt över familjen sjunker. På den nya ön är Toms kunskap om naturen mer värd än Elis kunskap om den stora världen. Tom vill ge igen på Elis och ljuger om en annalkande storm, om ormar och andra farligheter på den lilla ön. Eftersom Elis inte vet hur farligheter går till ute på en ö, han har ju bara erfarenheter ifrån stadslivet, har han inte så mycket att sätta emot Toms påståenden. Elis tidigare glädje över öns isolation ifrån omvärlden blir nu tudelad, då han inser att det inte heller kan komma någonting gott till ön.

Toms pappa får motorstopp och pojkarna blir kvar på ön hela natten. Allt eftersom mörkret kommer blir den spända stämningen allt större och resulterar till slut i ett slagsmål. Därefter kan de förlikas med varandra och enas om insikten att ”man får ta det som det kommer”, det finns ingen anledning att oroa sig för saker och ting. Efter vistelsen på skäret intresserar sig inte Elis längre för det sorgliga och när fadern tillsist kommer i gryningen somnar de tätt bredvid varandra.

2.2.3 Sammanfattning om hur den otrevliga omvärlden hanteras

Båda novellerna utspelar sig i det som Antonsson benämner som det stängda rummet, men det yttre är hotfullt på två olika sätt. I ”Sommarbarnet” är hoten explicita och av typen okända katastrofer som ingen vet om de kommer att inträffa. I ”Kvinnan med lånade minnen” däremot handlar det om ett inre hot som och där det förflutna hotar att

⁴⁶ Westin, 2007. s. 370 – ff, samt s. 522

⁴⁷ Westin, 2007, s.372

förstöra det yttre nuet. Novellernas förhållningssätt till de olika rummen är också olika. I ”Kvinnan med lånade minnen” är det stängda rummet undanträngt och i ”Sommarbarnet” lever familjen i förnekelse om hur det är i det öppna rummet. Konfrontationen med det andra rummet blir svår i båda fallen. Familjen verkar ändå vara medveten om vad det är de försöker förneka. Till exempel vet de om att de slänger onödigt mycket mat och därför blir det är därför det blir extra plågsamt när Elis upplyser dem om det. Stella däremot har förträngt det otrevliga i femton år. Skillnaden mellan förnekelse och förträngning förklarar Ann Freud som att förnekelsen sker vid yttre faror och förträning tränger undan drifter hos jaget och skyddar alltså mot inre hot.⁴⁸ När Stella nu konfronterar sitt förflutna är det med en rädsla att det förflutna och det nutida ska komma i kontakt med varandra. In i det sista försöker både Stella och familjen förneka det otrevliga, någonting skuggan i berättelsen inte tillåter. Skuggans påfrestande närvaro i novellen gör att det till slut inte går att förneka det andra rummet.

Gemensamt för de båda novellerna är att trots att skuggan tvingar dem att inse det otrevligas existens så återgår novellerna i slutet till ett lugn och ett fortsatt förnekande. Det är inte så konstigt då förnekelse är ett vanligt omedvetet sätt att kunna leva med det otrevliga. Så både Stella, familjen och till slut även Elis tränger undan de yttre hoten för att uthärda livet och blir för stunden fri från sin oro.

2.3 De som längtar

2.3.1 ”Korrespondens”

I ”Korrespondens” sker inget miljöombyte utan novellen präglas istället av en längtan och drömmar om en resa. Novellen består av åtta brev från Tamiko till författaren Jansson. Adressatens svar har utelämnats men läsaren förstår ändå att det finns ett avståndstagande ifrån Janssons sida. Tamiko vill väldigt gärna resa till Jansson för att lära sig skriva om snön men Jansson drar sig undan mer och mer. Som jag nämnde tidigare är ”Korrespondens” den novell som Westin nämner mest i sin biografi och även i artikeln ”Dear Jansson san” mellan flaskpost och meddelande”. Westin menar att novellen illustrerar relationen mellan beundrare och författare när författaren helst vill vara ensam.⁴⁹

⁴⁸ Freud, 1994, s.99

⁴⁹ Westin, 2007, s.510

Ett scenario som kan kännas igen ifrån Tove Janssons egna liv då hon plikttroget svarade på alla beundrabrev men som i de privata breven skriver om en längtan att vara ensam på ön.⁵⁰ Westin är, enligt mig, snäv i sin tolkning då jag tycker att det finns ett ensamhetsbehov hos Tamiko också. I det första brevet skriver hon att när hon läst Janssons böcker ”tänker jag på snö och att man får vara ensam. Tokyo är en mycket stor stad.”⁵¹ Snö blir en symbol för ensamhet och en konkretion av Tamikos längtan. ”Jag vill förstå hur man skriver om snön. Jag vill sitta vid era fötter för att lära mig” skriver hon i det tredje brevet.⁵² Hon är övertygad om att för att förstå ensamheten och snön måste hon resa till Finland eftersom Tokyo är en för stor stad att vara ensam i. Hon har utsett Jansson till sin mentor för att förstå ensamhet och försöker på alla sätt att efterlika henne. ”Jag har en dröm om att bli lika gammal som ni och lika klok som ni” berättar hon i första brevet.⁵³ Tamiko är tretton år när hon börjar skriva breven. Anna Freud menar att det är en känslig ålder då jaget så småningom ska lösgöra sig från detet (Detet är psykets medfödda, omedvetna drifter).⁵⁴ Det är ett skapande av det egna jaget och en process som ger ångest.⁵⁵ För att hantera ångesten över att inte riktigt veta vem man är så är identifikation vanligt under puberteten. ”Målet tycks [...] vara att så mycket som möjligt likna den person som för ögonblicket älskas” skriver Anna Freud.⁵⁶ Det är en intensiv men kort kärlek som kan riktas mot både jämnåriga eller, som i Tamikos fall, äldre förebilder.⁵⁷ Tamikos brev präglas av en intensiv längtan bort och en känsla av att inte höra hemma i Tokyo. För att hantera den bortkommenheten där hon egentligen hör hemma projicerar Tamiko sin ångest på omvärlden och den enda lösningen blir att resa bort. Jansson blir målet för hennes längtan.

⁵⁰ Westin, 2007, 480 ff.

⁵¹ Jansson, 1987, s.9

⁵² Jansson, 1987, s.11

⁵³ Jansson, 1987, s.9

⁵⁴ ”Detet”, *Nationalencyklopedin nr 4*, red. Kari Marklund, Bra böcker:Höganäs 1990, s.528

⁵⁵ Freud,1994 ,s.146 ff

⁵⁶ Freud, 1994, s.148

⁵⁷ Freud, 1994, s.147-148

Tonen i breven är kort och målmedveten. Tamiko har bestämt sig för att hon också ska lära sig skriva om snö och uppleva ensamheten i Finland. Paradoxalt nog är hon rädd att upptäcka ensamheten själv och vill underkasta sig Janssons kunskaper om snö. Detta går inte Jansson med på som drar sig undan mer och mer under brevväxlingens gång. Detta tvingar Tamiko att själv upptäcka ensamheten och ju längre brevväxlingen pågår desto mer självständig blir Tamikos ensamhet. I det sjätte brevet av totalt åtta nås hon av insikten om att hon inte behöver bli som Jansson för att kunna skriva om snö. I och med Janssons ovilja att hjälpa till inser Tamiko att man är ”ensam på ett riktigt sätt” då man skriver.⁵⁸

I det sista brevet uppfylls Tamikos längtan efter ensamhet. Hon skriver:

Min Jansson San

Det har snöat hela dagen.

Jag kommer kunna skriva om snön.

Idag dog min mor.

När man har blivit den äldsta i en familj i Japan kan man inte resa iväg och man vill det inte.⁵⁹

När Tamikos mor avlider uppfylls hennes önskan om att bli ensam i världen och därför behöver hon inte resa längre. Att snön kommer på samma dag väldigt symboliskt då vinter och snö är en symbol för döden.⁶⁰ Den tidigare besatta dyrkan och identifikationen som hon tidigare hyste för Jansson försvinner. Precis som Anna Freud konstaterade är den sortens idoldyrkan väldigt kortvarig.

I novellens början trodde Tamiko precis som mannen i ”Resa med lätt bagage” att miljöombytet var nödvändigt för förändring i livet. I båda fallen visar sig teorin vara felaktig.

2.3.2 ”Åttiårsdag”

När novellen börjar står Maj och Jonne står utanför porten till Majs mormor som firar sin åttiårsdag. Jonne är nervös och orolig över att han inte ska passa in i sällskapet då

⁵⁸ Jansson, 1987, s.13

⁵⁹ Jansson, 1987, s.15

⁶⁰ Cooper, 1990, s. 173 och 232

han ”inte är någon bohem, jag är alldeles vanlig”.⁶¹ Han aldrig har träffat mormodern men förstått att hon är en dam med bestämda åsikter. Det märks bland annat i det noggranna letandet efter en passande födelsedagspresent. Den får inte vara för dyrbar, inte för borgerlig och ”försök inte hitta någonting som har med konst att göra för det klarar ni inte”.⁶² Mormodern är novellens främsta representant för den fria konstnären. Maj och Jonne får höra anekdoter om att hon alltid har målat träd och aldrig underkastat sig den allmänna smaken.

Ett av novellen grundläggande motiv är hur man uppfattar världen och vad man gör av det. På kalaset hamnar Maj bredvid en konstkritiker som börjar tala om perceptionens idé, ett begrepp hon inte riktigt förstår innerbörden av. Senare i novellen förklaras perception som ”[i]akttagelse, [...]. Att man ser, plötsligt, och får nåt slags gammal idé. Eller helst en ny”.⁶³ Novellen visar upp två olika sätt att förhålla sig till hur man upplever världen. Vissa ”bara beundra[r]. Det är ett sätt att leva. Att försöka göra den en gång till är ett annat”.⁶⁴ Båda sätten är egentligen likvärdiga, det handlar bara vad den egna lusten vill. När novellen börjar tillhör Jonne de som bara betraktar men under novellens gång sker en utveckling mot att ha sin egen idé och sin lust.

På kalaset sätter sig Maj och Jonne vid ett bord men ”märkte lite för sent att vi hade kommit fel; det var ett bord för de där som mormor kallar de intellektuella och som uteslutande umgås med varandra”.⁶⁵ Det unga paret känner sig ganska malplacerade bland det bohemiska sällskapet. Maj klarar sig lite bättre än Jonne då hon genom sitt släktskap är som en länk mellan de fria konstnärerna och de betraktande människorna. Jonne däremot ser bedrövad ut, precis som han befarade hamnade han direkt i ett utanförskap. De är precis på väg att gå hem då tre herrar av obestämt utseende gör entré. Maj ser hur Jonne börjar söka sig till de tre herrarnas bord där han äntligen ser ut att trivas. ”[H]an förstod ju inte att det var de misslyckades bord, kära Jonne” konstaterar Maj för sig själv.⁶⁶ Jonne sitter vid

⁶¹ Jansson, 1987, s.16

⁶² Jansson, 1987, s.16

⁶³ Jansson, 1987, s.23

⁶⁴ Jansson, 1987, s.28

⁶⁵ Jansson, 1987, s.19

⁶⁶ Jansson, 1987, s.20

bordet och lyssnar, märkbart fascinerad av männens samtal. Till skillnad från de andra festdeltagarna verkar männens närvaro lugnande på Maj och Jonne, de får en känsla som om de skulle vara ”på en fredad ö”.⁶⁷ Att männen är tre till antalet är väldigt symboliskt då tretal traditionellt står för helhet och en (ny)skapande kraft.⁶⁸ Mötet med männen är förlösande för Jonne då oroligheten över att inte passa in på kalaset försvinner och ersätts med längtan. Till en början söker han sig till dem för att bara lyssna men när sällskapet ska lämna kalaset blir Jonne mer angelägen om deras uppmärksamhet och bekräftelse. De lämnar kalaset tillsammans och under promenaden växer Jonnes bekräftelsebehov. Han går jämsides med dem och lyssnar noggrant. Männen pratar om konst och idéer och utan att egentligen förstå samtalet inser ändå Jonne vikten av deras närvaro. Han vill bjuda hem dem eftersom det ”är någonting som vi aldrig mer får vara med om, det är viktigt för mig”.⁶⁹ Inviten godtas och en stund senare är sällskapet hemma i Maj och Jonnes lilla lägenhet. När Jonne visar upp sitt handgjorda modellskepp får han äntligen den bekräftelsen han trånat efter hela kvällen.

De sa att jag har lusten, viskade han. Jag har en idé. Han var mycket upprörd, han forstsatte: Men det är ju inte deras idé. Det där som de letar efter. [---] När [...] vi gick och lade oss. Då sa han: Min lust är kanske inte så märkvärdig men den är i alla fall min.⁷⁰

De tre männen har verkligen haft en förlösande effekt för Jonnes personliga lust. Innan de gjorde entré på kalaset hanterade Jonne den ovana miljön med rädsla och bortkommenhet. Han satte sig själv i ett utanförskap redan innan de hade gått in till mormodern. När de tre männen anländer ändras Jonnes inställning till kalaset. Till skillnad från de andra pretentiöst intellektuella konstkritikerna så låter de Jonne vara med utan att han behöver prestera eller komma med ett något djupt filosofiskt resonemang. De misslyckade männen utan prestationskrav skänker lugn. Att de tre männen anses vara misslyckade av de andra på kalaset spelar för Jonne ingen roll, han är ju inte ens medveten om det. Deras synsätt är annorlunda och leder till att perceptionen ändras för både Maj och Jonne under kvällens gång. Under promenaden hem betraktar Maj staden ifrån en helt ny synvinkel och Jonne

⁶⁷ Jansson, 1987, s.21

⁶⁸ Cooper, 1990, s.189-190

⁶⁹ Jansson, 1987, s.25

⁷⁰ Jansson, 1987, s.27-28

börjar värdera lusten och idéerna högre än förut.

Jonne har närmat sig mormoderns sätt att leva, även om hans modellskeppsbyggande lust inte är den lust som konstkritikerna värderar högt. För Jonne spelar det ingen roll. Konstnärens uppgift är att ta till vara på lusten och forma den allt efter eget tycke och smak.

2.3.3 Sammanfattning av De som längtar

Även om både Tamiko och Jonne söker efter en bekräftelse och ny tillhörighet är grunden för deras sökande väldigt olika. Tamiko söker sig bort från sin tillvaro i Tokyo där hon inte känner sig ensam. Hon söker sig till en ö och till snö som båda är ett uttryck för ensamheten och till Jansson som är ensamheten och frihetens författare. I ”Åttiårsdag” börjar Jonne i ett utanförskap för att sedan söka sig till gemenskapen i det nya sammanhanget.

Trots att deras sökande har olika mål finns det vissa likheter i det som de finner i sitt sökande. I slutet finner de nämligen den tidigare vardagligheten främmande och ny. Perceptionens idé är viktig för både Jonne och Tamiko då båda i slutet på berättelserna finner en ny ro i sin tillvaro.

Männens närvaro under kvällen gör att Jonne och Maj ser Helsingfors på ett nytt sätt. Precis som Tamiko i slutet av brevväxlingen ser Tokyo på ett nytt sätt. I det första brevet är Tokyo stort, det finns varken snö eller plats för ensamhet. Som jag nämnde tidigare så inser Tamiko under brevväxlingens gång att rumslig ensamhet inte är det enda sättet att vara ensam.

För att komma till dessa insikter behöver både Jonne och Tamiko guidning av sina förebilder, men precis som i sökandet förhåller de sig olika till förebilderna. Jonne blir fri när han får deras bekräftelse och på ett sätt underkastar sig Jonne deras omdöme och smak. Innan mötet var modellskeppet inte ett uttryck för Jonnes lust, den betydelsen får skeppet i och med männens bekräftelse. Om han hade varit en ”äkta konstnär” som Majs mormor skulle han inte ha behövt deras åsikt utan litat på sin egen lust. Tamiko kommer till insikten när hon slutar försöka underkasta sig Janssons smak. Först när hon slutar ägna energi på vad Jansson har och Tokyo saknar kan hon se vad hon själv har för förutsättningar. Så även om målet och vägen för deras längtan är olika blir insikten av sökandet likartat. I och med längtan efter något nytt så ser de sina egna förutsättningar tydligare.

3. Avslutande sammanfattning och slutsats

Syftet med den här uppsatsen var att undersöka om jag kunde hitta någonting genomgående i förhållandet mellan individen och den nya omgivningen.

Till att börja med tycker jag mig se en skillnad i hur karaktärerna påverkas av miljön beroende på om de aktivt sökt sig till en ny miljö eller om de är passivt råkat hamna där. Till de som aktivt bytt miljö räknar jag: mannen i "Resa med lätt bagage", Stella i "Kvinnan med lånade minnen" och Tamiko i "Korrespondens". Till de som passivt bytt miljö räknar jag: "Främmande stad"-mannen, Jonne i "Åttiårsdag" och Elis i "Sommarbarnet". Jonne kan tyckas vara aktiv eftersom han i novellen aktivt söker sig till den nya miljön men eftersom han inte valt miljön själv räknar jag in honom som i den passiva gruppen. "Sommarbarnet" är också lite svårplacerad, dels eftersom det sker två miljöombyten och dels eftersom både Elis och familjen Fredriksson påverkas. För enkelhetens skull ska jag här koncentrera mig på novellens huvudperson Elis och hur han påverkas av miljöombytet. I båda fallen är han passiv eftersom det är vuxna som har bestämt att han ska ut i skärgården. På den stora ön är Elis påverkan på familjen mest påtaglig men på den lilla ön påverkas även Elis. Till en början känner han sig fri men när ruset lagt sig är det en känsla av otrygghet som tar över. Det är en känsla som är gemensam för alla tre passiva karaktärer. I den okända miljön blir de osäkra och sluter sig i sig själva.

För de som aktivt sökt sig till en ny miljö där den nya omgivningen inbjuder den till ett identitetskapande och en frihet ifrån vardagen. Stellas sökande är ett undantag då hon inte söker sig till en ny miljö utan till det förflutna. Dock reagerar Stella precis som de andra aktiva men situationen är omvänd. Hon är redan sitt "nya jag" som besöker den gamla miljön där hon var sitt "gamla jag". Till slut håller hon på att ge upp för den gamla miljöns påtryckningar och bli såsom Vanda vill att hon ska vara. När nuet (konkretiserat i hissen) närmar sig det förflutna blir Vandas prat om att Stella ser sjuk ut och att hon borde stanna lägenheten och där bli sitt "gamla jag" mer och mer intensivt..

Att det finns en skillnad i hur karaktärerna påverkas av miljön beroende på om de själva har valt den kanske inte är så konstigt. Om man själv har sökt sig till en ny plats är man mer öppen och positivt inställd än om man blivit placerad där.

Eftersom de nya omgivningarna tar många olika former i de olika novellerna är det svårt att säga att det finns ett enda genomgående sätt för karaktärerna att hantera miljön. I de noveller där omvärlden är ångestladdad har jag i analysen visat på flera olika

försvarsmekanismer till exempel förnekelse, bortträngning, projektion och identifikation. Alla är sätt att hantera omvärlden när den känns för otrevlig och är i grund och botten ett överlevnadsredskap. Speciellt har jag sett att förnekelse är vanligt i novellerna. Det förekommer ibland annat i "Sommarbarnet", "Korresepondens" (Tamiko vill inte märka av Janssons avståndstagande) och "Kvinnan med lånade minnen". Utöver det finner jag ingen gemensam nämnare i deras sätt att hantera den nya omgivningen. Hanteringen av de okända situationerna som den nya omgivningen ger är olika beroende på vad det är för miljö de kommer till. Som vi sett i analysen är begreppet "miljö" väldigt brett och syftar på allt ifrån resor till att återvända till det förflutna.

För att återknyta till uppsatsens syfte så finner jag två genomgående företeelser i relationen mellan individen och omgivningen. Dels hur den nya miljön leder till identitetsförändringar och dels hur det i slutet infinner sig ett lugn i novellerna.

För oberoende av om karaktären har sökt sig till det nya eller inte så påverkar det ändå identiteten. Allra tydligast syns detta i de som aktivt byter miljö, till exempel både Tamiko och mannen i "Resa med lätt bagage" tror att resan kommer att förändra allt. Att komma utanför sitt vanliga sammanhang inbjuder till att kunna skapa en ny identitet eftersom omgivningen inte vet vem man är. Precis som jag tidigare konstaterade är deras teori felaktig och till slut inser både Tamiko och mannen att resan inte är lösningen på deras tidigare problem.

Sedan så finns det exempel på det motsatta då karaktärerna inte har för avsikt att skapa en ny identitet utan blir tilldelade en. Till exempel "Främmande stad"-mannen som blir tilldelad en ny identitet som förstärks då han blir tilldelad en annan människas hatt, något han inte alls är bekväm med dem ändå måste rätta sig efter. Eller som jag tidigare nämnde om "Kvinnan med lånade minnen" där Stella får kämpa för inte förlora sin nutida identitet när det förflutna omger henne.

Oavsett hur de förhåller sig till den nya identiteten så har samtliga noveller likartade slut. Det är positiva slut som pekar mot ett återgående till det gamla sättet att vara och ett accepterade av det. I både "Åttiårsdag" och "Kvinnan med lånade minnen" påpekas det att det är vår i luften vilket symboliserar pånyttfödelse och ger positiva framtidsassociationer. För Stella och mannen i "Resa med lätt bagage" kommer lugnet tillsammans med insikten om att de inte kan eller behöver ändra sig själva, varken till ett "nytt" eller till ett "gammalt jag". Eller som i "Sommarbarnet" där Elis till slut blir fri från sin oro om yttre hot vilket kommer att göra tillvaron mycket mer harmonisk både för honom själv och för familjen

Fredriksson. Ett sista exempel är ”Åttiårsdag” och ”Korrespondens” där både Jonne och Tamiko till slut ser sin egen omgivning ur ett nytt perspektiv. Det gör att de också ser sina egna möjligheter i den miljön tydligare än i novellernas början då de var helt säkra på var de inte passade in. Jonne var ingen bohem utan helt vanlig och Tamiko kunde inte skriva om ensamhet i Tokyo. I slutet ser de sina förutsättningar och accepterar dessa.

Jag kan också tillägga att också i ”Främmande stad” infinner sig lugnet. I analysen valde jag att utelämna slutet eftersom det var för analysen orelevant men till slut hittar mannen en sovplats och han fortsätter sitt resande nästkommande dag. Mannens förvirring och oro försvinner och ersätts med trygghet och tacksamhet inför de vänliga människorna som hjälper honom.

Den gemensamma känslan av att inte höra hemma, oavsett om den var av positiv art eller inte, har försvunnit och ersätts med ett accepterande och en trygghetskänsla. Miljöombytet osäkerhet har varit en förutsättning för att lugnet ska kunna infinna sig. Det har gett karaktärerna ett nytt perspektiv och förståelse över vem de är och vad de har.

Litteraturlista

Tryckta källor

Jansson, Tove, *Resa med lätt bagage*(1987), Bonniers förlag: Stockholm 1987

Antonsson, Birgit, *Det slutna och det öppna rummet*(1999), Carlsson bokförlag: Stockholm 1999

Cooper, C.J, *Symboler en uppslagsbok*(1978), övers. M. Ekelöf, I. Lindblom, Helsingborg 1990

Freud, Anna *Jaget och dess försvarsmekanismer (1969)* övers. Gösta Harding , Natur och kultur: Stockholm 1994

Litteratur och psykoanalys(1986), red. Lars Nylander, Nordstedts: Stockholm 1986

Nationalencyklopedin nr 4, red. Kari Marklund, Bra böcker: Höganäs 1990

Pietälä, Tuulikki, "Resa med Tove", *Resa med Tove*(2002), Schilds förlag: Esbo 2003

Sharp, Daryl, *Jungiansk ordbok (1991)* övers. Märith Andersson, CJP: Solna 1993

von Franz, Marie-Louise, *Skuggan och det onda i sagan*(1985), övers. Philippa Wiking, Gledins förlag: Stockholm 1994

Westin, Boel, *Tove Jansson ord, bild, liv*(2007), Bonniers förlag: Stockholm 2007

Westin, Boel, "Dear Jansson san" mellan flaskpost och meddelande", *Resa med Tove*(2002), Schilds förlag: Esbo 2003